
Роде красний,
роде наш прекрасний...
Випуск 34

Департамент культури і туризму,
національностей і релігій
Чернігівської облдержадміністрації
КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей»

Педагог-новатор:
195 років від дня народження
К. Ушинського

Чернігів-2019

УДК 016:7

Укладачка: Л. Казакова

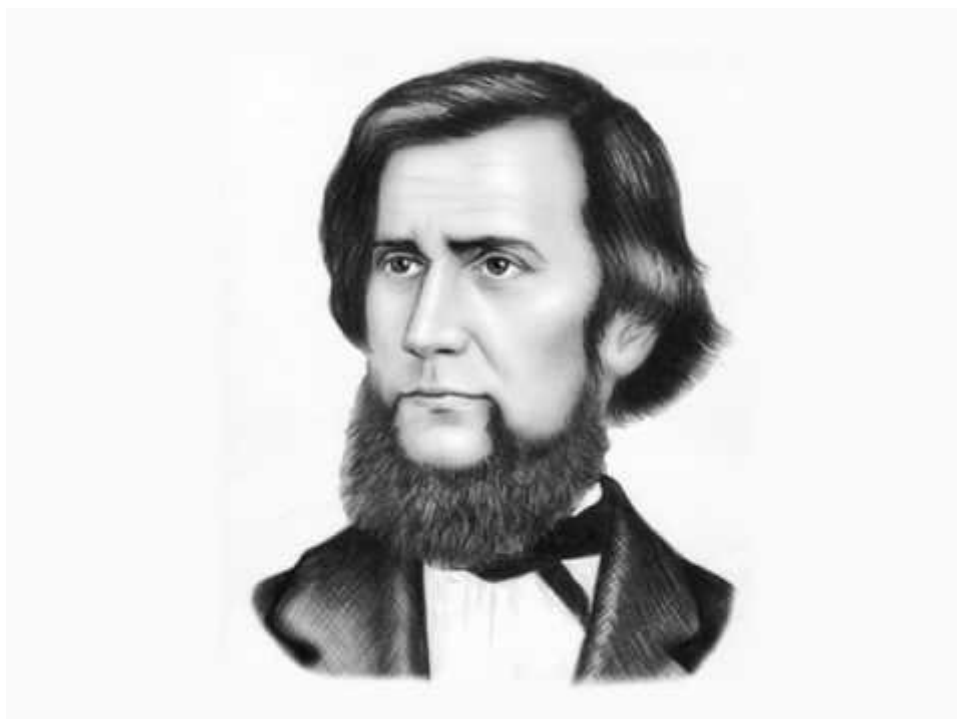
Редактори: Г. Вечерська, О. Волченко

Відповідальна за випуск: Т. Ключ

Педагог-новатор: 195 років від дня народження К.Ушинського:
краєзнавчі дайджест-читання / Чернігівська обласна бібліотека для
дітей ; уклад. Л. М. Казакова. – Чернігів, 2019. – 18 с. – (Роде красний,
роде наш прекрасний...).

Департамент культури і туризму, національностей
та релігій Чернігівської облдержадміністрації
КЗ «Чернігівська обласна бібліотека для дітей»

Педагог-новатор:

195 років від дня народження

К.Ушинського

(Роде красний, роде наш прекрасний...)

краєзнавчі дайджест-читання

Український педагог, правник, науковець, Костянтин Дмитрович Ушинський народився 2 березня 1824р. в м. Тула, за іншою версією – 3 березня 1823р. в селі Богданівка Глухівського повіту на Чернігівщині.

Батько К.Ушинського, Дмитро Григорович — дрібний поміщик із дворян, підполковник російської армії, а згодом – викладач у кадетському корпусі. Задовго до скасування кріпацтва Дмитро Григорович відпустив своїх селян на волю. Певний час служив у Тулі, потім родина переїхала до Полтави, а 1832р. батько був призначений суддею до Новгород-Сіверського, там і родина мешкала у невеликій замиській садибі на березі Десни.

Мати Костянтина, Любов Степанівна Гусак-Капніст, походила з відомого українського шляхетського роду. Саме вона займалася вихованням і початковим навчанням сина, прищепила йому любов до читання. Завдяки матері любов до української мови й культури педагог проніс через усе своє життя. Середню освіту К.Ушинський здобув у Новгород-Сіверській гімназії, яка, на його думку, була однією з найкращих у той час.

11-річним хлопчик втратив маму. По її смерті батько вдома майже не бував, діти – Костянтин та двоє його молодших братів – залишилися практично без опіки дорослих. Навчаючись у повітовій гімназії, юнак щодня ходив на навчання — за чотири версти в один бік – та повертався додому, аби бути поруч із братами.

Після закінчення гімназії Костянтин вступив на юридичний факультет Московського університету і закінчив його з відзнакою у 1844 році. Під час навчання майбутній педагог захоплювався лекціями історика Тимофія Грановського та професора-юриста Петра Редкіна. Студентом Костянтин давав приватні уроки, оскільки на той час батько збіднів і не міг надсилати йому грошей. Юнак багато читав, вивчав сучасну філософію, захоплювався літературою, мистецтвом, прагнув бути в курсі політичних подій у Росії та за кордоном. Збереглися окремі уривки з його

щоденника, з яких постає образ людини великого розуму, міцної волі, відданої своїй Вітчизні.

Після закінчення університету Костянтин Ушинського призначають виконувачем обов'язки професора в Ярославський Демидівський юридичний ліцей на кафедру камеральних наук. Як викладач К.Ушинський був надзвичайно популярний серед студентів, оскільки його лекції вирізнялися самостійністю мислення, майстерністю викладу. Але царський режим після революційних подій 1848 р. на Заході посилив реакцію в Росії – юридичні і політичні науки перебували під особливим контролем. З цим не міг миритися Костянтин Дмитрович, і за рішучий протест проти принизливого поліцейського нагляду над вищою школою його звільнили з роботи. Скрутне матеріальне становище змусило погодитися обійняти посаду дрібного урядовця в одному із департаментів Міністерства внутрішніх справ у Петербурзі. За різкий відгук про начальника Дмитра Толстого, К.Ушинського звільнили і звідти. Певний час він займався науковою діяльністю, зокрема працював у журналі «Современник».

У 1851 р. Костянтин Дмитрович одружився з подругою свого дитинства Надією Семенівною Дорошенко (походила із славного українського роду Дорошеноків, донька українського дворянина), якій належав хутір Богданка у Глухівському повіті Чернігівської губернії. У шлюбі подружжя мало п'ятьох дітей. Друга їхня донька Віра Ушинська (Пото) пізніше, згадуючи матір, зазначала, що це була дуже гарна, розумна жінка, хороша господиня. Батько любив і поважав її: «Она как-то и природу любила по-своему, без поэтического чувства, так как любит большинство наших крестьян, и любила и почитала почти

исключительно в своей Малороссии. Хутор остался на всю жизнь ее любимым уголком, который она не променяла бы на все прелести Швейцарии».

Родина Ушинських була великою, дружною, Костянтин Дмитрович і Надія Семенівна дбали про виховання дітей справжніми, відповідальними громадянами. Під час війни проти червоної окупації 1918р., захищаючи Україну, в Чернігові загинули сини Костянтин і Володимир. Старша донька Віра власним коштом та з батьковою допомогою створила дві початкові школи у Києві, які носили ім'я К.Д.Ушинського.

Донька своїх спогадах під час кордоном часто родиною столом і читали твори. Одним із авторів Дмитровича був «За границей кроме своей

Віра Ушинська у згадувала, що перебування за вечорами всією збиралися за літературні улюблених Костянтина М. В. Гоголь. это чтение,

художественности и поэтичности, переносило его в любимую Малороссию, напоминало ему его знакомый быт и лица...».

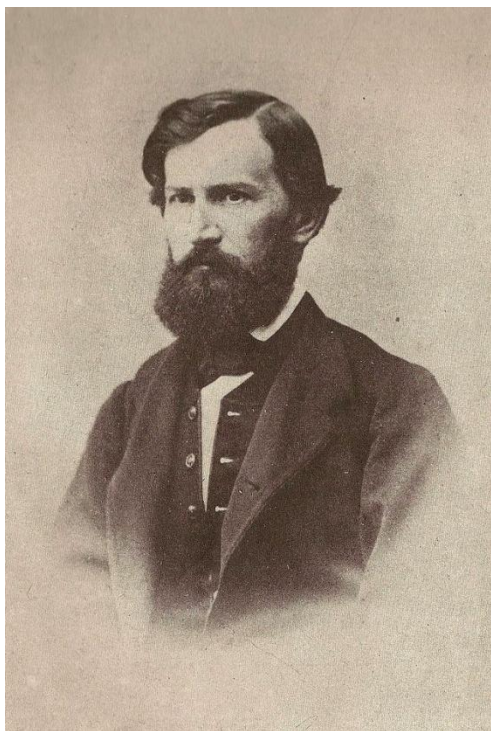
Надія Ушинська 1895р. за мамині та свої кошти відкрила в Богданівці початкову школу для селянських дітей, де навчання відбувалося за книгами К.Д.Ушинського «Рідне слово» і «Дитячий світ». Після перемоги більшовиків донька емігрувала до Праги.

Ольга, молодша донька Ушинських, була дружиною голови Київської губернської земської управи Суховніна, який був послом у Константинополі, після розпаду Російської імперії виїхали до Франції.

Після довгих років безробіття Костянтин Дмитрович влаштувався у 1854 р. викладачем, а згодом інспектором Гатчинського сирітського

інституту. Саме там він долучився до практичної педагогічної діяльності і розробки основних проблем педагогічної науки.

1859 року Ушинський був призначений інспектором у Смольний інститут шляхетних дівчат. Працюючи у Смольному інституті, Костянтин Дмитрович організував недільну школу для неписьменних службовців, зустрічався з педагогічною громадськістю столиці, організовував так звані "четверги" з обміну педагогічним досвідом і поширення передових педагогічних ідей серед учительства столиці. Популярність Костянтина Дмитровича серед слухачок, його послідовність у відстоюванні власної думки та реформаторське

мислення були далеко не всім до вподоби, найперше – керівництву інституту. Тож Ушинського звинувачували у вільнодумстві, непоштивому ставленні до начальства і навіть у безбожництві. 1860 року Костянтин Дмитрович очолив «Журнал Министерства народного просвещения», який упродовж короткого терміну перетворив на цікаве, сучасне, актуальне педагогічне видання. 1861 року він видав перший підручник для початкової школи «Дитячий світ», а уже в 1862 році Костянтина Дмитровича було звільнено з роботи у Смольному, а потім і з посади редактора журналу.

Фізичне і нервово виснаження далося взнаки: Костянтин Дмитрович захворів на сухоти та за короткий час геть посивів. Поїздка на лікування до Швейцарії розтяглася на п'ять років фактичного вигнання. К.Ушинський вивчав шкільництво у Німеччині, Італії, Бельгії, Франції, особливо цікавився досвідом народних шкіл, написав відому працю «Педагогічна антропология». Перебуваючи за кордоном, підготував «Листи із Швейцарії», підручники «Рідне слово», «Керівництво до викладання за «Рідним словом»», десятки статей, присвячених проблемам педагогічної психології.

За кордоном великий учений зосередив свою увагу на науковій роботі, на глибокій розробці найважливіших проблем педагогіки,

вивчав усе передове, прогресивне в постановці освіти в країнах Західної Європи та США. К. Д. Ушинський вільно володів трьома західноєвропейськими мовами — англійською, французькою і німецькою, читав в оригіналі праці найвидатніших мислителів того часу. У 1857 р. в "Журналі для виховання" з'явилася його перша наукова праця "Про користь педагогічної літератури", у якій автор підкреслював значення педагогічної літератури не лише для вихователів, а й для батьків. У цій статті К.Ушинський уперше в педагогічній літературі з'ясував поняття "вихована людина", яке не втратило актуального значення і нині. Педагог зазначав, що поняття вихованої людини — дуже широке, воно не обмежується умінням гарно пов'язувати краватку, модно поводитися, говорити іноземними мовами, не тільки умінням підтримувати розмову, подобатися дамам. Виховання повинне розвивати в людині звичку і любов до праці, давати можливість відшукати для себе призначення в житті. У згаданій праці К.Ушинський обґрунтував і сформулював одне з найактуальніших своїх положень: у системі суспільного виховання вирішальну роль відіграє особа вчителя-вихователя.

також «Рідне слово».

У лютому 1870р. Ушинський знову їхав лікуватися до Італії, але дістався тільки до Відня, звідки повернувся до Криму і прохворів там ціле літо. У вересні прибув до Богданівки, де на нього чекала трагічна звістка: старший син, 18-річний Павло, під час полювання смертельно поранився...

Невтішні батьки переїхали до Києва, купили будиночок на Тарасівській, близько Святоволодимирського університету.

У жовтні 1870р. К.Ушинський із синами Володимиром та Костянтином вирушили до Криму, дорогою Костянтин Дмитрович захворів на запалення легень, і подорожні зупинилися в Одесі, у готелі під назвою «Отель дю Норд».

До лікарів звертатися Костянтин Дмитрович відмовився, не шкодуючи себе, днями і ночами працював над третім томом «Педагогічної антропології». О 2-й годині ночі на 3 січня 1871 р. Костянтин Дмитрович Ушинський помер за робочим столом.

9 січня труну з тілом К.Ушинського перевезли до Києва, згідно з його заповітом. Поховали видатного педагога у некрополі Видубицького чоловічого монастиря. На могилі встановили мармурову плиту з епітафією авторства Павла Тичини. Поруч із ним поховали згодом і його дружину Надію Семенівну та онуку Олену.

Нащадки К.Д.Ушинського мешкають за кордоном. Багато хто з них присвятив себе педагогіці.

1974 року у Києві Костянтинові Ушинському було встановлено пам'ятник. Також були запроваджені медаль та премія імені К. Ушинського, ім'я видатного педагога присвоєне Одеському педагогічному інституту (нині Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К.

Д. Ушинського), Чернігівському обласному інституту післядипломної освіти, спеціалізованій школі № 6 у Києві. Вулиці імені Ушинського є у Вінниці, Донецьку, Івано-Франківську, Харкові, Чернігові, Нікополі та інших містах.

Костянтин Дмитрович Ушинський мав енциклопедичні знання з багатьох наук, зокрема з мови, філософії, психології, фізіології, політичної економії, історії, історії педагогіки. Ці знання допомогли

йому вибудувати свою прогресивну, оригінальну педагогічну систему на рівні передової для свого часу науки.

Костянтин Дмитрович Ушинський — просвітитель світових масштабів. На його ідеях будувалася й розвивалася педагогіка не тільки російська й українська, а й багатьох інших країн. Творча спадщина вченого посіла вагоме місце у світовому педагогічному просторі. «У ХІХ ст. великі російський та український народи дали слов'янству й всьому людству славного К. Д. Ушинського, чії педагогічні ідеї поряд з педагогічними ідеями Яна Коменського становлять найкраще з усього того, що створила в теорії виховання й навчання світова педагогічна думка», — зазначали вчені-педагоги С.Х. Чавдаров і М.Ф. Даденков.

"Рецепт" власної поведінки (за К. Д. Ушинським):

- 1) зберігати спокій;
- 2) бути прямим у словах та ідеях;
- 3) діяти обдумано;
- 4) бути рішучим;
- 5) не випинати своєї особи;
- 6) доцільно витратити час;
- 7) доцільно витратити гроші;
- 8) щовечора складати собі звіт за свої дії;
- 9) ніколи не хвалитися.

Основи виховання:

- загальної системи народного виховання для всіх народів немає ні в теорії, ні на практиці;
- у кожного народу своя особлива національна система виховання; а тому запозичення одним народом у іншого виховних систем є неможливим;

-
- досвід у справі виховання є дорогоцінною спадщиною для всіх народів, але в тому розумінні, «в якому досвід всесвітньої історії належить усім народам»;
 - «науку не треба плутати з вихованням. Вона загальна для всіх народів: але не для всіх народів і не для всіх людей становить мету і результат життя»;
 - громадське виховання не може самотійно вирішувати питань життя, «не веде за собою історії, але йде слідом за нею»;
 - «громадське виховання тільки тоді буде дійовим, коли його питання стануть громадськими питаннями для всіх і сімейними питаннями для кожного»;
 - збудження громадської думки у справі виховання — основа його розвитку.

Перлини мудрості:

- Вільна праця і є життя.
- Відберіть у народу все – і він усе зможе повернути, але відберіть мову, і він ніколи більше уже не створить її.
- Вимерла мова в устах народу — вимер і народ.
- Мова народу — відображення Батьківщини і духовного життя народу.
- Народ без народності — тіло без душі.
- Мова — найважливіший, найбагатший і найміцніший зв'язок, що зв'язує віджилі, живущі і майбутні покоління народу в одне велике, історично живе ціле.
- Коли зникає народна мова, — народу немає більше!
- Поки жива мова народна в устах народу, до того часу живий і народ.
- Страх тілесного покарання не зробить злого серця добрим.
- Тільки особистість може творити особистість, тільки характером можна утворити характер.
- Розширювати свої знання можна тільки тоді, коли дивишся прямо в очі власному незнанню.
- Життя людське завмерло б на одній точці, якби юність не мріяла.

-
- Якщо ви вдало виберете справу і вкладете в неї всю свою душу, то щастя саме відшукає вас.
 - П'яному і на світлій вулиці темно.
 - У кого немає своєї справи - тому справа до всього.
 - Стан безглузлого неприборканого гніву так само призводить до загибелі, як і стан безглуздої доброти і ніжності.
 - Добре міркувати про чесноту – ще не означає бути доброчесним.
 - Не вміти добре висловлювати свої думки – недолік; але не мати самостійних думок – набагато більший недолік.
 - Страх – рясне джерело пороків.
 - Добра звичка є моральний капітал, закладений людиною у свою нервову систему.
 - Книга... залишається німою не тільки для того, хто не вміє читати, а й для того, хто... не вміє витягти з мертвої букви живої думки.
 - Бути справедливим у думках – ще не означає бути справедливим насправді.
 - Не той мужній, хто лізе на небезпеку, не почувавши страху, а той, хто може придушити найдужчий страх і думати про небезпеку, не підкоряючись страху.
 - У роботі вчителя повинна царювати серйозність, що допускає жарт, але не обертає всієї справи на жарт.
 - Якщо педагогіка хоче всебічно виховати людину, то спершу повинна всебічно пізнати її.
 - Як не можна жити за взірцем іншого народу... точно так само не можна виховувати за чужою педагогічною системою.
 - Кожному народові призначено відігравати в історії свою особливу роль. І якщо він забув цю роль, то повинен піти зі сцени: він більше не потрібен.

Читаємо про великого педагога:

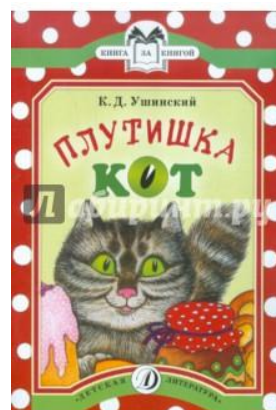
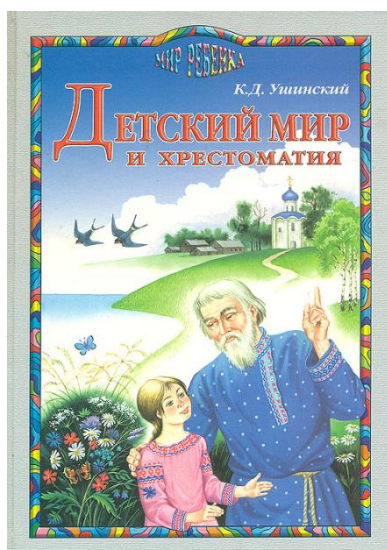
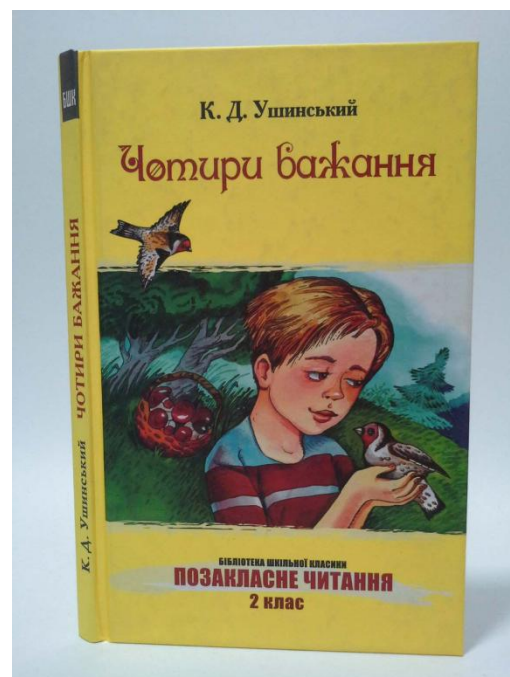
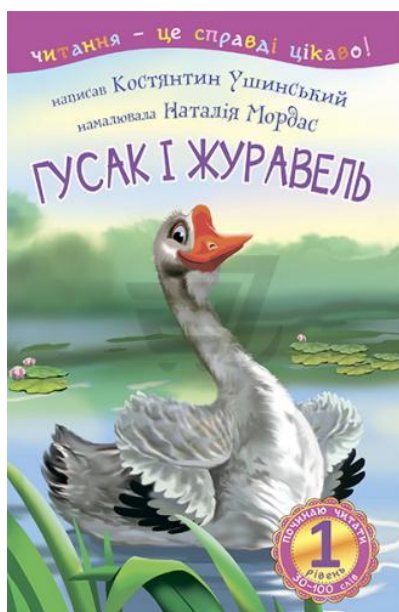
1. Бурбан В. Якби нас вчили так, як треба: Константин Дмитрович Ушинський / В. Бурбан // Дзеркало тижня. – 2006. – 4 лютого. – С. 13.
2. Воїнов С. Дещо нове до біографії К. Д. Ушинського / С. Воїнов // Сіверянський літопис. – 1998. - № 1. – С. 46-52.
3. Воїнов С. Константин Ушинський – перекладач «Слова о полку Ігоревім...» / С. Воїнов // Бібліотечна планета. – 2001. - № 4. – С. 34-35.
4. Довбня В. Життя як світове явище у філософії Константина Ушинського / В. Довбня // Сіверянський літопис. – 2002. - № 5. – С. 97-102.
5. Довбня В. Органічність людини в контексті філософської антропології К. Ушинського / В. Довбня // Сіверянський літопис. – 2003. - № 1. – С. 163-168.
6. Довбня В. Освіта як спосіб соціокультурного розвитку людини у філософії Константина Ушинського / В. Довбня // Сіверянський літопис. – 2006. - № 5. – С. 111-116.
7. Замашкіна О. К.Д.Ушинський про взаємозв'язок навчання і розвитку молодших школярів / О. Замашкіна // Початкова школа. – 2004. - № 4. – С. 41-44.
8. Константин Дмитрович Ушинський (1824-1870) // Шкільна бібліотека. – 2004. - № 2. – С. 59.
9. Лавріненко, Н. Константин Ушинський про принцип народності у вихованні: історичний аспект (до 190-річчя з дня народження К. Ушинського) / Л. Лавріненко // Вісник Книжкової палати. 2014. - № 3. – С. 32-34.
10. Марценюк С. Гордість нашої педагогіки / С. Марценюк // Сіверянський літопис. - 19–6. - № 2-3. – С. 78-81.
11. Марценюк С. Світло Яна Коменського / С. Марценюк // Чернігівський вісник. – 1992. – 20 березня. – С. 2.
12. Марценюк С. Ушинський, Коменський і Україна / С. Марценюк // Чернігівські відомості. – 1994. – 4 березня.

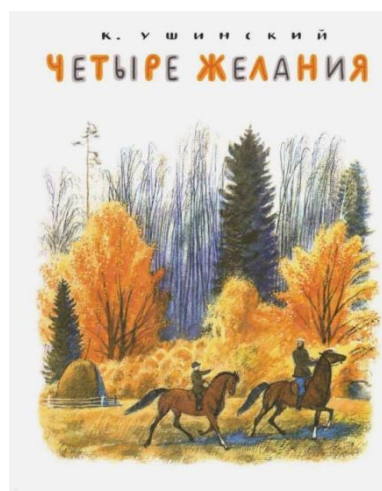
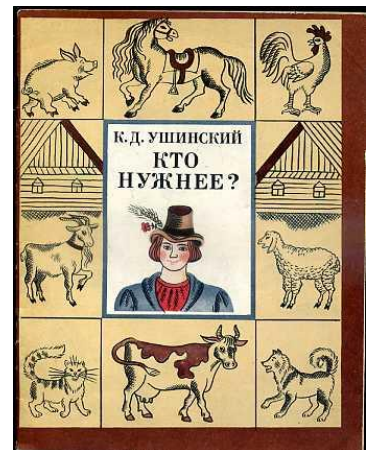
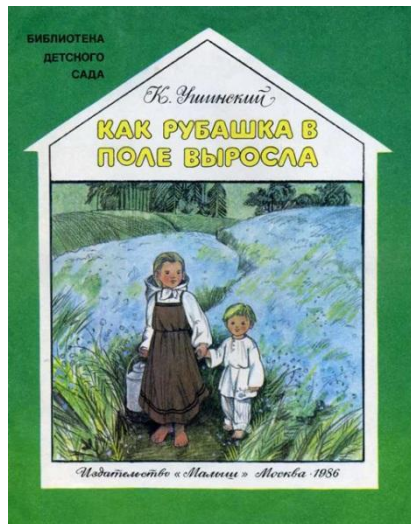
-
13. Масловська М. К.Д.Ушинський як літератор / М. Масловська // Українська література в загальноосвітній школі. – 2007. - № 2. – С. 47.
 14. Мосіяшенко В. Рідна мова в педагогічній системі К.Д.Ушинського / В. Мосіяшенко // Початкова школа. – 2002. - № 4. – С. 75-76.
 15. Неприцька О. Ушинський К.Д. про сімейне виховання / О. Неприцька // Обдарована дитина. – 2002. - № 6. – С. 24-28.
 16. Терлецький В. Сторінки життєпису Костянтина Ушинського / В. Терлецький // Сіверянський літопис. – 1998. - № 1. – С. 32-44.
 17. Терлецький В. Чи достойні ми великої спадщини / В. Терлецький // Київ. – 2010. - № 11-12. – С. 22-30.
 18. Торопова В. Велике покликання вчителя / В. Торопова // Освіта. – 2004. – 21-28 січня.
 19. Торопова І. Ідея народності у вихованні / І. Торопова // Рідна школа. – 2004. - № 3. – С. 66-67.
 20. Фомічов А. Ушинського ростила наша земля / А. Фомічов // Деснянська правда. – 2008. - № 63. – С. 19.
 21. Шевченко В. Філософ у галузі людинознавства / В. Шевченко // Деснянська правда. – 2004. – 2 березня. – С. 3.
 22. Шпак В. Учитель учителів : українцеві Костянтину Ушинському судилося стати основоположником народної школи в Російській імперії / В. Шпак // Урядовий кур'єр. – 2013. – 3 вересня. – С. 10.
 23. Щербань П. Хто ж ми такі, чиїх батьків діти? / П. Щербань // Рідна школа. – 2004. - № 3. – С. 10-11.
 24. Як зберегти українців українцями? / П. Щербань // Освіта. – 2004. – 7-14 квітня.

Книжки К. Ушинського для дітей у

фондах Чернігівської обласної

бібліотеки для дітей

Педагог-новатор

(краєзнавчі дайджест-читання)

Матеріал підготувала: Л. Казакова

Літературний редактор: Г. Вечерська, О. Волченко

Комп'ютерна верстка: О.Ташлик

Відповідальна за випуск: Т. Клюй

В и д а в е ц ь :

Ч е р н і г і в с ь к а о б л а с н а б і б л і о т е к а д л я д і т е й

в у л . Р о к о с о в с ь к о г о , 2 2 а

м . Ч е р н і г і в 1 4 0 3 2

т е л . . 0 4 6 2 - 9 5 - 1 9 - 4 5

<http://ostrovskogo.com.ua/>

[mail: ostrovskogo@online.ua](mailto:ostrovskogo@online.ua)